

Βασικό νομικό πλαίσιο για συγγραφείς και μεταφραστές

Καλό απόγευμα σε όλους σας. Χαίρομαι που μας δόθηκε η ευκαιρία σε συνεργασία με το ΕΚΕΒΙ και την Εταιρεία Συγγραφέων να παρουσιάσουμε κάποια στοιχεία τα οποία ενδεχομένως να σας φανούν χρήσιμα στην εκμετάλλευση των έργων σας αλλά και να απαντήσουμε σε ερωτήσεις που μπορεί να έχετε.

Ο **ΟΠΙ** είναι οργανισμός που εποπτεύεται από το Υπουργείο Πολιτισμού και Τουρισμού και είναι ο αρμόδιος φορέας στην Ελλάδα για τα ζητήματα που αφορούν στην πνευματική ιδιοκτησία. Μεταξύ των αρμοδιοτήτων του είναι και η ενημέρωση ενδιαφερομένων όπως το σεμινάριο που γίνεται σήμερα. Επιπλέον ο ΟΠΙ διαθέτει ιστοσελίδα (www.opi.gr) η οποία περιλαμβάνει όλο το σχετικό νομοθετικό υλικό, αποφάσεις δικαστηρίων, βιβλιογραφία, νέα, συνήθη ερωτήματα, ενημερωτικό υλικό, κ.ο.κ. το οποίο μπορεί να σας φανεί χρήσιμο.

Πριν μπω στα βασικά ζητήματα προστασίας των συγγραφέων και μεταφραστών στον ελληνικό νόμο θα αναφερθώ σε ένα γεγονός που συνέβη πρόσφατα και το οποίο καταδεικνύει χαρακτηριστικά τις δυνατότητες στον ψηφιακό κόσμο τόσο σε σχέση με τη συγγραφή όσο και σε σχέση και με την αντιγραφή.

Την περασμένη Τετάρτη (2/3/11) ο 42χρονος Γερμανός χριστιανοδημοκράτης υπουργός άμυνας στην κυβέρνηση της Μέρκελ Carl Theodore Zugutemberg παραιτήθηκε από τη θέση του διότι το διδακτορικό του βρέθηκε να είναι σε κάποια σημεία προϊόν αντιγραφής. Πώς βρέθηκε αυτό; Κάποιος έβαλε αυτούσιο το διδακτορικό του στο google και σε σύγκριση με την ψηφιοποιημένη βάση βιβλίων και εφημερίδων που αυτό διαθέτει ανακαλύφθηκε ότι σε έκταση δέκα σελίδων κάθε μισή σελίδα από αυτές περιλάμβανε αυτούσια κυρίως άρθρα εφημερίδων χωρίς τις αντίστοιχες παραπομπές. Συνεπώς το διαδίκτυο αλλάζει τα δεδομένα όχι ως προς την ποιότητά τους (η πρόσβαση στην πληροφορία και στα έργα ήταν κάτι που υπήρχε ανέκαθεν) αλλά ως προς την ποσότητά τους (πλέον η πρόσβαση γίνεται πολύ εύκολη και η αντιγραφή ακόμη ευκολότερη). Η αύξηση ωστόσο αυτή της ποσότητας είναι τόσο συγκλονιστικά μεγάλη ώστε αναπόφευκτα επηρεάζει και την ποιότητα ή όπως αλλιώς θα λέγαμε τη

μορφή της παροχής έργων ή προϊόντων σε μία αυξανόμενη σε δυνατότητες αγορά.

Πίσω στα βασικά:

Ο βασικός νόμος που ρυθμίζει τα ζητήματα πνευματικής ιδιοκτησίας είναι ο ν. 2121/1993. Ο νόμος αυτός δεν προστατεύει συγγραφείς και μεταφραστές με βάση την ιδιότητά τους· προστατεύει έργα. Με άλλα λόγια μεταξύ των έργων που προστατεύει ο νόμος για την πνευματική ιδιοκτησία είναι τα γραπτά ή προφορικά κείμενα και οι μεταφράσεις (α. 2). Ένα έργο προστατεύεται εάν είναι πρωτότυπο και μόνον χωρίς να συντρέχει οποιαδήποτε άλλη προϋπόθεση (δηλαδή αν είναι ποιοτικό ή άχρηστο, ανήθικο ή ανατρεπτικό, αν έχει γραφεί από απόφοιτο του δημοτικού ή από καταξιωμένο συγγραφέα, κ.ο.κ.). Σύμφωνα με το ελληνικό δίκαιο (αλλά και τα περισσότερα δίκαια του κόσμου) η προστασία είναι άμεσα συνυφασμένη με το έργο στο βαθμό βέβαια που αυτό είναι πρωτότυπο παρόλο που το δικαίωμα πνευματικής ιδιοκτησίας ως δικαίωμα αναγνωρίζεται στο πρόσωπο του δημιουργού.

Τί χρειάζεται για να προστατευθεί ένα έργο;

Πρώτα απ' όλα πρέπει να υπάρχει. Όταν λέμε να υπάρχει δεν εννοούμε να είναι ολοκληρωμένο ή να έχει αποτυπωθεί κάπου. Και τα προφορικά κείμενα προστατεύονται, όπως για παράδειγμα τα κηρύγματα ή η ομιλίες ακόμα και όταν είναι ημιτελή. Επίσης δεν υπάρχει υποχρέωση ενσωμάτωσής τους σε φορέα. Η ενσωμάτωσή τους ωστόσο σε φορέα, για παράδειγμα χαρτί ή η μαγνητοφώνησή τους είναι στην πράξη απαραίτητα προκειμένου να μπορέσει κανείς να αποδείξει την ύπαρξή τους. Ο τύπος του φορέα είναι αδιάφορος για το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας. Μπορεί να είναι έργο λόγου και να υπάρχει σε έντυπη μορφή, ως ήχος σε CD ή ως εικόνα σε υπολογιστή. Επίσης στο δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας δεν υπάρχει η έννοια της κατοχύρωσης, όπως τη γνωρίζουμε στο δίκαιο της βιομηχανικής ιδιοκτησίας, δηλ. στα σήματα και τις ευρεσιτεχνίες. Συνεπώς δεν χρειάζεται ένα έργο να κατατεθεί κάπου προκειμένου να προστατευθεί. Προστατεύεται με τη δημιουργία του. Υπάρχει ωστόσο το ζήτημα της απόδειξης. Πώς αποδεικνύω τότε δημιουργήθηκε. Εκεί για την απόκτηση βεβαίας χρονολογίας υπάρχουν διάφοροι τρόποι, όπως η αποστολή συστημένης επιστολής από τον συγγραφέα στον εαυτό του την οποία θα ανοίξει μόνο εάν τεθεί ζήτημα ο

δικαστής ή σε τρίτον ή κατάθεση σε συμβολαιογράφο. Υπάρχει η δυνατότητα κατάθεσης και σε οργανισμούς στο εξωτερικό.

Συνεπώς ένα έργο για να προστατεύεται πρέπει να υπάρχει και να είναι πρωτότυπο.

Πότε ένα έργο είναι πρωτότυπο;

Η έννοια της πρωτοτυπίας δεν έχει κατ' ανάγκη την εμπειρική έννοια όπως τη γνωρίζουμε στην καθομιλουμένη. Η θεωρία και η νομολογία έχουν καταλήξει ότι προκειμένου ένα έργο να θεωρείται πρωτότυπο κατά το δίκαιο της πνευματικής ιδιοκτησίας πρέπει να διαθέτει στατιστική μοναδικότητα: δηλαδή να μην μπορεί στατιστικά κανείς άλλος κάτω από τις ίδιες συνθήκες να δημιουργήσει το ίδιο έργο. Συνεπώς είναι αδιάφορο εάν το έργο είναι ένα αριστούργημα ή ένα βιβλίο το οποίο δεν διαβάζεται. Ένα εντελώς άχρηστο και αδιάφορο κείμενο προστατεύεται το ίδιο με ένα κείμενο συναρπαστικό, ιδιοφυές ή μοναδικό.

Πόσο προστατεύεται;

Ένα έργο προστατεύεται καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του δημιουργού και 70 χρόνια μετά το θάνατό του που υπολογίζονται από την πρώτη του έτους που ακολουθεί τον θάνατο του δημιουργού (α. 29). Δηλαδή εάν κανείς πεθάνει τον Απρίλιο του 2011 η προθεσμία υπολογίζεται από την 1^η Ιανουαρίου του 2012. Ακόμη και αν πέθανε την 1^η Ιανουαρίου του 2011 πάλι θα υπολογίζεται από την 1^η Ιανουαρίου του 2012.

Για τα έργα συνεργασίας η πνευματική ιδιοκτησία διαρκεί όσο η ζωή του τελευταίου επιζώντος δημιουργού και εβδομήντα (70) χρόνια μετά το θάνατό του, που υπολογίζονται από την 1η Ιανουαρίου του έτους το οποίο έπεται του θανάτου του τελευταίου επιζώντος δημιουργού.

Για τα **ανώνυμα ή ψευδώνυμα έργα** η πνευματική ιδιοκτησία διαρκεί εβδομήντα (70) χρόνια από την 1η Ιανουαρίου του έτους που έπεται εκείνου κατά το οποίο το έργο κατέστη νομίμως προσιτό στο κοινό, εκτός εάν, πριν από την πάροδο αυτής της χρονικής περιόδου, ο δημιουργός αποκαλύπτει την ταυτότητά του ή το υιοθετηθέν από το δημιουργό ψευδώνυμο δεν αφήνει καμία αμφιβολία για την ταυτότητά του, οπότε εφαρμόζονται οι γενικοί κανόνες.

Όταν ένα έργο δημοσιεύεται σε τόμους, τμήματα, τεύχη, αριθμούς ή επεισόδια και η διάρκεια προστασίας αρχίζει από τη στιγμή που το έργο

κατέστη νομίμως προσιτό στο κοινό, ή διάρκεια προστασίας υπολογίζεται για κάθε μέρος χωριστά.

Τί δικαιώματα έχει ο δημιουργός (συγγραφέας ή μεταφραστής);

Τα δικαιώματα του δημιουργού απαριθμούνται ενδεικτικά στα άρθρα 3 και 4 του ν. 2121/1993. Συνολικά σας λέω ότι ο δημιουργός έχει δύο βασικά δικαιώματα από τα οποία το ένα είναι περιουσιακής φύσεως για αυτό ονομάζεται και περιουσιακό δικαίωμα και το άλλο ηθικής φύσεως (προστατεύει δηλαδή τον προσωπικό δεσμό που έχει ο δημιουργός προς το έργο του) και ονομάζεται ηθικό δικαίωμα.

Το περιουσιακό δικαίωμα απαγορεύει οποιοδήποτε είδος και μορφή εκμετάλλευσης ενός έργου εάν προηγουμένως δεν έχει δοθεί η άδεια του δημιουργού. Ο νόμος απαριθμεί κάποιες εξουσίες ενδεικτικά αλλά δεν περιλαμβάνει μόνον αυτές. Για παράδειγμα:

- Δεν μπορεί να γίνει οποιαδήποτε αναπαραγωγή του έργου, αντιγραφή μέρους ή όλου, φωτοτυπία, ανάρτηση στο διαδίκτυο, κατέβασμα από το διαδίκτυο, κ.ο.κ.
- Δεν μπορεί να μεταφραστεί χωρίς την άδεια του δημιουργού
- Δεν μπορεί να τεθεί στην αγορά για διανομή, πώληση, εκμίσθωση ή δανεισμό
- Δεν μπορεί να διαβαστεί, προβληθεί, αναρτηθεί, μεταδοθεί στην τηλεόραση, στο ραδιόφωνο, στο διαδίκτυο
- Δεν μπορεί να εισαχθεί από άλλη χώρα ή εξαχθεί σε άλλη χώρα, κ.ο.κ.

Οι εξουσίες που περιλαμβάνει επίσης ενδεικτικά το ηθικό δικαίωμα είναι οι εξής:

- Ο δημιουργός αποφασίζει πότε, που και με ποιον τρόπο θα δημοσιεύσει το έργο του (ή θα το καταστήσει προσιτό στο κοινό). Αυτό ισχύει για κάθε φορά που δημοσιεύει το έργο του
- Έχει το δικαίωμα να ζητά την αναγραφή ή με άλλον τρόπο εμφάνιση του ονόματός του επί του έργου και των αντιτύπων του ή

αν θέλει μπορεί να κρατάει την ανωνυμία του ή να χρησιμοποιεί ψευδώνυμο

- Έχει δικαίωμα να απαγορεύει κάθε παραμόρφωση, περικοπή ή άλλη τροποποίηση του έργου του καθώς και να απαγορεύει να παρουσιάζεται τον έργο του σε συνθήκες που προσβάλλουν τον ίδιο (για παράδειγμα αποσπάσματα έργου να εμφανιστούν σε έντυπο που πρεσβεύει τις αντίθετες απόψεις από τον συγγραφέα κατά τρόπο ώστε να φαίνεται ότι ο συγγραφέας συνηγορεί).
- Ιδιαίτερα στα έργα του λόγου και της επιστήμης (και αυτό σημαίνει ότι αυτό είναι ένα δικαίωμα που αφορά ιδιαίτερα συγγραφείς) ο δημιουργός έχει δικαίωμα να υπαναχωρεί από συμβάσεις που έχει συνάψει για την εκμετάλλευση του έργου του εφόσον αυτό είναι αναγκαίο για την προστασία της προσωπικότητας του εξαιτίας μεταβολής στις πεποιθήσεις του ή στις περιστάσεις. Προκειμένου ωστόσο να μην υπάρχει κατάχρηση αυτό γίνεται με την καταβολή αποζημίωσης εκ μέρους του δημιουργού του έργου στον αντισυμβαλλόμενο του (για παράδειγμα στον εκδότη του) για τη θετική του ζημία. Συγκεκριμένα ο νόμος προβλέπει ότι η υπαναχώρηση ενεργεί μετά την καταβολή της αποζημίωσης. Αν δε μετά την υπαναχώρηση ο δημιουργός αποφασίσει και πάλι να προβεί σε μεταβίβαση ή εκμετάλλευση του έργου του ή έργου παραπλήσιου, οφείλει κατά προτεραιότητα να προσφέρει στον παλαιό αντισυμβαλλόμενο του τη δυνατότητα να ανακαταρτίσει την παλαιά σύμβαση με όρους όμοιους ή ανάλογους προς εκείνους που ίσχυαν κατά το χρόνο της υπαναχώρησης.

Σε κάθε περίπτωση θα πρέπει να σημειώσετε ότι το ηθικό δικαίωμα είναι ανεξάρτητο από το περιουσιακό δικαίωμα και παραμένει στο δημιουργό ακόμα και μετά τη μεταβίβαση του περιουσιακού δικαιώματος. Θεωρητικά μάλιστα δεν λήγει ποτέ διότι μετά τη λήξη της προστασίας της πνευματικής ιδιοκτησίας, το Δημόσιο, εκπροσωπούμενο από τον Υπουργό Πολιτισμού, μπορεί να ασκεί τις εξουσίες αναγνώρισης της πατρότητας του δημιουργού και τις εξουσίες προστασίας της ακεραιότητας του έργου που απορρέουν από το ηθικό δικαίωμα.

Το ερώτημα που γεννιέται στο σημείο αυτό είναι αν τα δικαιώματα τα οποία σας προανέφερα (δηλ. τη περιουσιακό και το ηθικό δικαίωμα) ως απόλυτα και αποκλειστικά δικαιώματα ισχύουν πλήρως και χωρίς περιορισμούς ή υπάρχουν εξαιρέσεις;

Η απάντηση είναι ότι υπάρχουν εξαιρέσεις. Οι εξαιρέσεις ωστόσο αυτές απαριθμούνται περιοριστικά στον νόμο. Αυτό σημαίνει ότι δεν υπάρχουν εξαιρέσεις πέραν αυτών που προβλέπονται ρητά στον νόμο. Θα αναφερθώ συνοπτικά στις εξαιρέσεις εκείνες που είναι πιο σχετικές για συγγραφείς και μεταφραστές:

- η **αναπαραγωγή για ιδιωτική χρήση** δηλ. για χρήση εκείνου που την κάνει επιτρέπεται (αυτό σημαίνει ότι δεν χρειάζεται η άδεια του δημιουργού και η καταβολή αμοιβής) εάν το έργο έχει νομίμως δημοσιευθεί.

Η ελευθερία της αναπαραγωγής για ιδιωτική χρήση δεν ισχύει όταν με την αναπαραγωγή εμποδίζεται η κανονική εκμετάλλευση του έργου ή βλάπτονται τα νόμιμα συμφέροντα των δημιουργών. Μία τέτοια περίπτωση είναι για παράδειγμα το P2P ή η ανταλλαγή (διαμοιρασμός) αρχείων.

Για τις περιπτώσεις αυτές οι δημιουργοί λαμβάνουν εύλογη αμοιβή από μία σειρά τεχνικών μέσων ή συσκευών, οι οποίες χρησιμοποιούνται για την αναπαραγωγή των έργων τους. Συνήθως οι δημιουργοί αναθέτουν σε οσδ (στη συγκεκριμένη περίπτωση στον ΟΣΔΕΛ) την είσπραξη της εύλογης αμοιβής που δικαιούνται.

- Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η **παράθεση σύντομων αποσπασμάτων** από έργο άλλου νομίμως δημοσιευμένου για την υποστήριξη της γνώμης εκείνου που παραθέτει ή την κριτική της γνώμης του άλλου, εφόσον η παράθεση των αποσπασμάτων αυτών είναι σύμφωνη προς τα χρηστά ήθη και η έκταση των αποσπασμάτων δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό. Η παράθεση του αποσπάσματος πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη, εφόσον τα ονόματα αυτά εμφανίζονται στην πηγή.

- 1. Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η **αναπαραγωγή σε εκπαιδευτικά βιβλία, που χρησιμοποιούνται ως**

βιβλία διδασκαλίας για την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση εγκεκριμένα από το Υπουργείο Εθνικής Παιδείας και Θρησκευμάτων ή από άλλο αρμόδιο υπουργείο κατά το επίσημο αναλυτικό πρόγραμμα, έργων του λόγου ενός ή περισσότερων συγγραφέων νομίμως δημοσιευμένων, που αποτελούν μικρό τμήμα της συνολικής δημιουργίας του καθενός από αυτούς. Η ρύθμιση αυτή αφορά μόνο την έντυπη αναπαραγωγή.

2. Μετά το θάνατο του δημιουργού, επιτρέπεται χωρίς την άδεια των δικαιοδόχων του και χωρίς αμοιβή η αναπαραγωγή σε ανθολογίες έργων του λόγου περισσότερων συγγραφέων νομίμως δημοσιευμένων, που αποτελούν μικρό τμήμα της συνολικής δημιουργίας του καθενός από αυτούς.

3. Η αναπαραγωγή, όπως ορίζεται στις προηγούμενες παραγράφους, δεν πρέπει να εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση του έργου από το οποίο παίρνονται τα κείμενα και πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη, εφόσον τα ονόματα αυτά εμφανίζονται στην πηγή.

- Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η αναπαραγωγή άρθρων νομίμως δημοσιευμένων σε εφημερίδα ή σε περιοδικό, συντόμων αποσπασμάτων έργου ή τμημάτων συντόμου έργου ή έργου των εικαστικών τεχνών νομίμως δημοσιευμένου, εφόσον γίνεται αποκλειστικά για τη **διδασκαλία ή τις εξετάσεις σε εκπαιδευτικό Ίδρυμα**, στο μέτρο που δικαιολογείται από τον επιδιωκόμενο σκοπό, είναι σύμφωνη με τα χρηστά ήθη και δεν εμποδίζει την κανονική εκμετάλλευση. Η αναπαραγωγή πρέπει να συνοδεύεται από την ένδειξη της πηγής και των ονομάτων του δημιουργού και του εκδότη, εφόσον τα ονόματα αυτά εμφανίζονται στην πηγή. (βλ. επίσης α. 22 ν. 3328/2005)

- Επιτρέπεται, χωρίς την άδεια του δημιουργού και χωρίς αμοιβή, η **αναπαραγωγή ενός πρόσθετου αντίτυπου από μη κερδοσκοπικές βιβλιοθήκες ή αρχεία**, που έχουν αντίτυπο του έργου στη μόνιμη συλλογή τους, προκειμένου να διατηρήσουν το αντίτυπο αυτό ή να το μεταβιβάσουν σε άλλη, μη κερδοσκοπική, βιβλιοθήκη ή αρχείο. Η αναπαραγωγή επιτρέπεται μόνο αν είναι αδύνατη η προμήθεια ενός τέτοιου αντίτυπου από την αγορά σε σύντομο χρόνο και με εύλογους όρους.

- **Αναπαραγωγή προς όφελος τυφλών και κωφάλλων**

Επιτρέπεται η αναπαραγωγή του έργου προς όφελος τυφλών και κωφαλάλων προσώπων, για χρήσεις που συνδέονται άμεσα με την αναπηρία και δεν έχουν εμπορικό χαρακτήρα, στο βαθμό που απαιτείται λόγω της συγκεκριμένης αναπηρίας. Με απόφαση του Υπουργού Πολιτισμού μπορούν να καθορισθούν οι όροι εφαρμογής της ρύθμισης, καθώς και η εφαρμογή της σε άλλες κατηγορίες προσώπων με αναπηρίες.

ΥΠΟΥΡΓΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ: ΥΠΠΟ/ΔΙΟΙΚ/98546 ΦΕΚ: Β 2065/24.10.2007
ΑΝΑΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΡΓΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗΣ ΙΔΙΟΚΤΗΣΙΑΣ ΠΡΟΣ ΟΦΕΛΟΣ ΤΥΦΛΩΝ ΚΑΙ ΚΩΦΑΛΛΩΝ, ΚΑΙ
ΕΠΕΚΤΑΣΗ ΤΗΣ ΡΥΘΜΙΣΗΣ ΣΕ ΑΛΛΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ ΑΤΟΜΩΝ ΜΕ ΑΝΑΠΗΡΙΕΣ.

- Εξαιρούνται από το δικαίωμα αναπαραγωγής οι **προσωρινές πράξεις αναπαραγωγής**, οι οποίες είναι μεταβατικές ή παρεπόμενες και οι οποίες αποτελούν αναπόσπαστο και ουσιώδες τμήμα μιας τεχνολογικής μεθόδου, έχουν δε ως αποκλειστικό σκοπό να επιτρέψουν: α) την εντός δικτύου μετάδοση μεταξύ τρίτων μέσω διαμεσολαβητή ή β) τη νόμιμη χρήση, ενός έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου, και οι οποίες δεν έχουν καμία ανεξάρτητη οικονομική σημασία.

Άρθρο 28Γ

Ρήτρα γενικής εφαρμογής επί των περιορισμών

Οι περιορισμοί που προβλέπονται στο τέταρτο κεφάλαιο του Ν. 2121/1993, όπως ισχύει, εφαρμόζονται μόνο σε ορισμένες ειδικές περιπτώσεις, οι οποίες δεν αντίκεινται στην κανονική εκμετάλλευση του έργου ή άλλου προστατευόμενου αντικειμένου και δεν θίγουν αδικαιολόγητα τα έννομα συμφέροντα του δικαιούχου.